

УДК: 332.14

В. І. ЛЯШЕНКО,
*професор, доктор економічних наук,
заввідділом проблем макроекономіки та модернізації,*
Є. В. КОТОВ,
*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу
проблем інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості*

*Інститут економіки промисловості НАН України
(Київ)*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВО РОЗВИНУТИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ *

Теоретично обгрунтовано три стадії модернізації. Визначено взаємодію сучасних моделей індустріального розвитку. Розроблено індикатори кількісного оцінювання цих стадій. Наведено результати оцінювання процесів модернізації в промислово розвинутих регіонах України. Доведено безальтернативність неоіндустріальної модернізації промислово розвинутих територій.

Ключові слова: модернізація, економіка, індустріальний розвиток, регіон, стадія, фаза, модель.

V. I. LYASHENKO,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Head of the Department of Problems of Macroeconomy and Modernization,*
E. V. KOTOV,
*Cand. of Econ. Sci.,
Senior Sci. Researcher, Leading Researcher, Department
of Problems of Innovation-Investment Development of Industry*

*Institute of Industrial Economy of the NASU
(Kyiv)*

METHODICAL APPROACHES TO THE EVALUATION OF THE PROCESSES OF MODERNIZATION OF UKRAINE'S INDUSTRIALLY DEVELOPED TERRITORIES

Three stages of modernization are theoretically substantiated. The interaction of modern models of industrial development is defined. The indicators of a quantitative evaluation of these stages are developed. The results of evaluations of the processes of modernization in the industrially developed regions of Ukraine are presented. The nonalternativeness of the neoindustrial modernization of industrially developed territories is proved.

Keywords: modernization, economy, industrial development, region, stage, phase, model.

Ляшенко Вячеслав Іванович (Lyashenko Vyacheslav Ivanovych) – e-mail: slaval@iep.donetsk.ua;
Котов Євгеній Валерійович (Kotov Evgenii Valeriovych) – e-mail: kotovev@mail.ru.

* Статтю підготовлено в межах виконання наукової роботи "Інституціональне забезпечення структурних трансформацій промислових регіонів України" (Державний реєстраційний № 0112U6883).

Питання модернізації супроводжували людину з моменту створення перших ручних знарядь праці, а з появою промисловості процеси модернізації набули повторюваного системного характеру. Відтоді модернізація стала головною темою обговорення під час реформування економіки в цілому та промисловості зокрема.

Можливість проведення якісної модернізації економіки нашої країни вивчається з моменту її незалежності. Однак тільки у 2010 р. завдяки ґрунтовному дослідженню українських учених проблеми модернізації систематизували і структурували [1]. Після того, як це питання було винесено на загальне обговорення, в тому числі й у політичній площині, з'явилися праці науковців, які досліджували різні аспекти модернізації: від суто економічних до розширених соціальних, від загальнотеоретичних до прикладних методичних [2; 3; 4; 5].

Дослідники явища модернізації по-різному його трактують, посилаючись на окремі її риси. Розглядаючи її економічну сутність, усі автори погоджуються з тим, що модернізація – це процес перетворень, викликаних промисловим розвитком. У вузькому сенсі її розуміють як удосконалення техніко-технологічних основ виробництва, а в широкому – як масштабне та глибоке оновлення всіх складових суспільства. Проте головним її результатом, незалежно від змісту, який лежить в основі цього поняття, є внутрішні зміни об'єкта модернізації, що ведуть до підвищення його конкурентоспроможності та зміни зовнішнього статусу (рангу у сформованій ієрархії).

П. Штомпка, проаналізувавши сутність поняття модернізації, розділив усі підходи до його визначення на три групи [6, с. 170–171]. До першої він відніс будь-які прогресивні зміни, які відбуваються відповідно до прийнятої шкали поліпшення. Другу групу становили підходи, які ототожнюють терміни “модернізація” та “сучасність”. До третьої увійшли ті, які під модернізацією розуміють зусилля відсталих або слаборозвинутих суспільств, спрямовані на те, щоб наздогнати провідні, найбільш розвинуті країни, які співіснують з ними в одному історичному часі, в межах єдиного глобального суспільства.

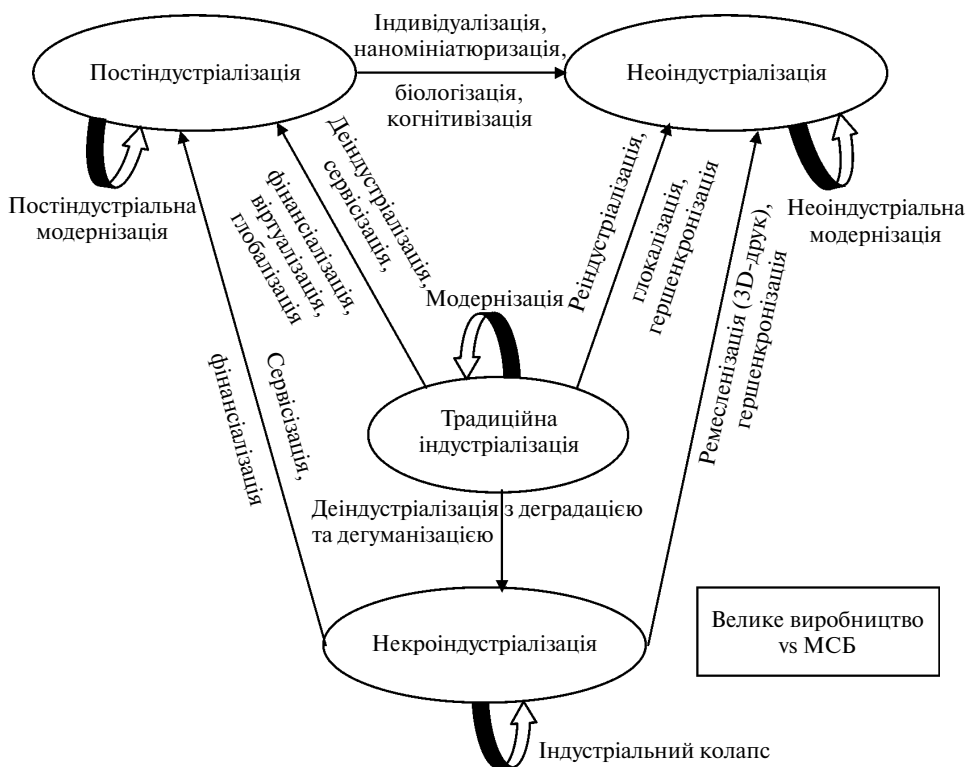
Е. Тоффлер обґрунтував три стадії модернізації, назвавши їх хвилями. Перша хвиля модернізації (доіндустріальна, або сільськогосподарська, революція) принесла механізми, які просто сприяли збільшенню сили людських м'язів або м'язів домашніх тварин [7, с. 60–61]. Друга хвиля (індустріальна, або зростання промислової цивілізації) “...породила гігантські електромеханічні машини, які приводять у рух різні деталі, ремені, шланги, підшипники і болти... Індустріальна цивілізація розвинула технологію органів чуття, створюючи машини, які могли чути, бачити і відчувати на дотик з набагато більшою точністю, ніж на це здатна людина. Вона породила технологію черева, винайшовши машини, призначені для того, щоб створювати в нескінченній прогресії нові машини, тобто верстати для виробництва машин. Ще більш важливим є те, що вона об'єднала безліч пов'язаних одну з одною машин під одним дахом, створюючи фабрики, заводи і, зрештою, поточкові лінії всередині одного підприємства” [7, с. 66]. А третя хвиля (постіндустріальна) “...суперечить старій традиційній індустріальній цивілізації. Вона є одночасно і високотехнологічною, і антиіндустріальною” [7, с. 33].

У своїй праці, присвяченій дослідженню фундаментальних і прикладних проблем модернізації, наші китайські колеги обґрунтували власну концепцію модернізації; вони її розуміють як один з видів глибоких змін цивілізації, які, на їхню думку, розпочалися не в 1950-х роках, а з промислової революції XVIII ст. і мають уже по-

над 250-річну історію. Еволюція цього явища у XXI ст. привела до того, що модернізація стала засобом вирішення "...політичних і управлінських, економічних і соціальних, культурних і особистісних завдань, які в повному обсягу стоять перед державами, суспільствами та індивідами в контексті внутрішніх і зовнішніх загроз і ризиків" [8, с. 7], при цьому являючи собою "...сукупність процесів технічного, економічного, соціального, культурного, політичного розвитку суспільства (країни та її регіонів)" [8, с. 7]. Автори виокремлюють дві стадії модернізації та їх сукупний розвиток, які за своєю суттю дещо повторюють тоффлерівські хвилі, але з деякою, притаманною тільки їм, відмінністю. Перша стадія – первинна модернізація – перехід від сільськогосподарського до індустріального типу суспільства. Друга стадія – вторинна модернізація – перехід від індустріального суспільства до суспільства знань. Третій тип – інтегрована модернізація – сукупний стан первинної та вторинної модернізації, який відображає характер їх взаємної координації в даній країні та відмінність від передового світового рівня такої координації.

Р. Інглхарт і К. Велзел у своєму дослідженні зазначають, що модернізація зумовлюється індустріалізацією [9]. Набираючи оберти, вона проникає в усі аспекти життя, впливаючи на професійну спеціалізацію, прискорюючи урбанізацію, підвищуючи рівень освіти, збільшуючи тривалість життя і створюючи умови для швидкого економічного зростання. Таким чином, на їхню думку, модернізація – це процес експансії наукових і технологічних знань у всі сфери життя людини. Знання не тільки прискорюють ці зміни, але й зумовлюють їх виникнення.

Багаторічні дослідження вчених Інституту економіки промисловості НАН України дозволили систематизувати значну наукову інформацію з питань модернізації, виокремити чотири сучасні моделі індустріалізації та вивчити їх взаємодію між собою [10; 11; 12; 13] (рис.).

Взаємодія сучасних моделей індустріального розвитку

1. *Традиційна індустріалізація*. Характеризується значною питомою вагою добувних галузей промисловості, важкого та низькотехнологічного машинобудування, в яких використовуються переважно технології III та IV укладів. Індустріальні суб'єкти з метою збереження конкурентоспроможності намагаються модернізувати свої підприємства до ринкових викликів сучасності.

2. *Некроіндустріалізація*. Це стан галузей промисловості з технологіями III та IV укладів, які переживають, умовно кажучи, процеси деіндустріалізації першого типу – скорочення виробничих потужностей унаслідок їх фізичного спрацювання та відсутності ринкового попиту на продукцію.

3. *Постіндустріалізація*. Перехід переважно до технологій V укладу, який супроводжується, умовно кажучи, процесами деіндустріалізації другого типу – виведенням за межі країни низькотехнологічних галузей (offshoring), введенням сучасних високотехнологічних виробничих потужностей, орієнтованих на випуск продукції з високою часткою доданої вартості, інформатизацією суспільства, розвитком сфери сучасних наукомістких послуг.

4. *Нова індустріалізація (неоіндустріалізація)*. Перехід до технологій VI укладу – випуск продукції з високою доданою вартістю, який характеризується індивідуалізацією, наномініатюризацією, біотехнологізацією, когнітивізацією та розвитком 3D-друку завдяки реіндустріалізації (reshoring), тобто збільшенням у національній економіці кількості робочих місць на базі цих технологій, переважно в малому та середньому бізнесі (МСБ).

Багато науковців у своїх дослідженнях намагались обґрунтувати для кожної із запропонованих ними стадій модернізації основні індикатори, за допомогою яких можна здійснити оцінювання процесів їх розвитку. Переважно пропонуються індикатори якісного оцінювання стадій модернізації, які формуються на базі загальних умов розвитку, аналізу одного-двох домінуючих економічних факторів, власних суджень про внутрішню сутність модернізації. Результат виражається в категоріях “добре – погано”, “допустимо – недопустимо”, “прийнятно – неприйнятно” тощо. Недоліком такого оцінювання є певний рівень суб'єктивності, який позначається на аргументованості результатів. Окремі дослідники доповнюють його кількісними параметрами, що перетворює даний тип оцінювання на змішаний. У цілому системних робіт з кількісного оцінювання модернізаційних процесів у нашій країні та її регіонах майже немає. Отже, **мета статі** – спробувати заповнити існуючі прогалини і надихнути інших дослідників цих питань, доповнити, систематизувати і конкретизувати національну методикою оцінювання процесів модернізації як на національному, так і на регіональному рівнях. Для цього ми сконцентрували нашу увагу на обґрунтуванні сучасних стадій модернізації, визначенні основних оціночних індикаторів і проведенні на їх основі пілотного кількісного оцінювання стадій модернізації промислово розвинутих територій України.

Наприклад, дослідники з Китаю [8] розробили та апробували на країнах світу методикою кількісного оцінювання обґрунтованих ними стадій модернізації та їх сукупного стану. Результатами стали індекси первинної, вторинної та інтегрованої модернізації. Індекс первинної модернізації – найбільш ефективний при відображенні рівня модернізації у країнах, що розвиваються. Під час його розрахунку як еталонні значення використовувалися показники, які відображали їх середній рівень у 19 розвинутих промислових країнах 1960-х років. З часом він може втратити свою актуальність, якщо переважна більшість країн, що розвиваються, завершать пер-

винну модернізацію. Індекс вторинної модернізації відображає рівень інновацій у знаннях, обсяги їх передання та використання. Він характеризує ступінь розвитку інформатизації, екологізації та урбанізації, поширення вищої освіти та поліпшення якості життя. Даний індекс краще відображає фактичні рівні розвинутих країн. Індекс інтегрованої модернізації одночасно відображає відносні рівні первинної та вторинної модернізації і є інтегральним показником їх скоординованого розвитку. Головна ідея цієї методики полягає в тому, що кожна із стадій модернізації має відповідні кількісні показники зайнятості та доданої вартості в секторах економіки. Так, первинна (або індустріальна) модернізація характеризується невинним зниженням питомої ваги праці та доданої вартості, створеної в сільському господарстві, вторинна (або постіндустріальна) модернізація – відповідними тенденціями показників матеріальної сфери, до якої входять сільське господарство та промисловість.

Нами за основу взято підхід, закладений у зазначеній методиці, який адаптовано до українських умов. Упродовж цього процесу ми стикнулися з недосконалістю системи збирання та опрацювання статистичної інформації, іншими перешкодами та необхідністю вдосконалити систему індикаторів оцінювання запропонованих стадій модернізації. Отже, для нівелювання впливу даних проблем здійснено такі кроки:

а) внаслідок того, що вітчизняна система не веде статистичного обліку деяких необхідних показників, а також входження окремих показників до кола конфіденційної інформації, прийнято рішення відмовитися від них або замінити на інші;

б) розширено віковий діапазон окремих індикаторів;

в) систему оціночних індикаторів осучаснено і доповнено новими індикаторами.

Удосконалення системи оціночних індикаторів ґрунтувалося на твердженні авторів методики, що для достовірності оцінювання стадій модернізації кількість урахуваних показників повинна бути не меншою від 60% запропонованої в методиці їх кількості. У результаті після врахування всіх зовнішніх обмежень і необхідних змін було сформовано нову базу індикаторів (табл. 1).

Недосконалість вітчизняної статистичної бази в окремих випадках не дозволила здійснити рівнозначну заміну індикаторів базової методики. Так, показники "чисельність працівників наукових організацій" та "чисельність авторів раціоналізаторських пропозицій" охоплюють не всі категорії тих, хто формує відповідні показники базової методики "чисельність учених та інженерів, повністю зайнятих у НДДКР" і "чисельність жителів, які подають заявки на патенти".

Застосувавши вказані оціночні індикатори, ми провели ряд розрахунків, щоб визначити кількісні параметри стадій модернізації України, її регіонів та економічних районів. У даній статті містяться також характерні результати, отримані під час проведення попередніх досліджень [14; 15; 16].

Всі індикатори було поділено на стимулятори та дестимулятори. Фактичне значення кожного індикатора порівнювалося з еталонним значенням залежно від типу індикатора; відношення реального та еталонного значень множилося на 100. З метою спрощення розрахунків для отриманих оціночних індикаторів встановлено їх максимальне значення, яке не перевищувало 100. Якщо розраховане значення перевищувало 100, то це означало, що за даним індикатором модернізацію здійснено повністю. Інтегральний індекс відповідної стадії модернізації та індекси груп індикаторів визначалися шляхом розрахунку середнього геометричного.

Таблиця 1

Оціночні індикатори стадій модернізації базової та авторської методик

Модернізація	Групи індикаторів	Інтерпретація індикатора		
		базова	скоригована	
Індустріальна модернізація (базова методика – первинна модернізація)	Економічні індикатори	ВВП на душу населення (дол.)	ВВП на душу населення (дол.)	
		частка зайнятих у сільському господарстві	частка зайнятих у сільському господарстві	
		частка доданої вартості, створеної в сільському господарстві	частка доданої вартості, створеної в сільському господарстві	
	Соціальні індикатори	частка доданої вартості, створеної у сфері послуг	частка доданої вартості, створеної у сфері послуг	
		частка міського населення від усього населення	частка міського населення від усього населення	
		кількість лікарів на 1000 жителів	кількість лікарів на 1000 жителів	
	Індикатори знань	смертність дітей віком до 1 року на 1000 народжених	смертність дітей віком до 1 року на 1000 народжених	
		очікувана тривалість життя при народженні	очікувана тривалість життя при народженні	
		частка студентів віком 20–24 роки, які здобувають вищу освіту	частка студентів віком 20–24 роки, які здобувають вищу освіту	
	Постіндустріальна модернізація (базова методика – вторинна модернізація)	Інновації у знаннях	рівень грамотності	рівень грамотності
			співвідношення витрат на НДДКР і ВВП	співвідношення витрат на НДДКР і ВВП
			чисельність учених та інженерів, повністю зайнятих у НДДКР, на 10000 населення	чисельність працівників наукових організацій на 10000 населення
Передання знань		чисельність жителів, які подають заявки на патенти, на 1 млн. осіб	чисельність авторів раціоналізаторських пропозицій на 1 млн. осіб	
		частка дітей віком 12–17 років, які навчаються в середніх навчальних закладах	частка дітей віком 12–17 років, які навчаються в середніх навчальних закладах	
		частка студентів віком 20–24 роки, які здобувають вищу освіту	частка студентів віком 20–24 роки, які здобувають вищу освіту	
		кількість телевізорів на 1000 осіб	–	
Якість життя		чисельність користувачів мережі Інтернет на 100 жителів	чисельність користувачів мережі Інтернет на 100 жителів	
		частка міських жителів від усього населення	частка міських жителів від усього населення	
		чисельність лікарів на 1000 жителів	чисельність лікарів на 1000 жителів	
		смертність дітей віком до 1 року на 1000 народжених	смертність дітей віком до 1 року на 1000 народжених	

Продовження таблиці

		очікувана тривалість життя при народженні	очікувана тривалість життя при народженні
		кілограм нафтового еквівалента на 1 людину	—
	Якість економіки	ВВП на душу населення (дол.)	ВВП на душу населення (дол.)
		ВВП на душу населення в умовах ППС (міжнародні дол.)	ВВП на душу населення в умовах ППС (міжнародні дол.)
		частка доданої вартості, створеної у сільському господарстві та індустрії	частка доданої вартості, створеної у сільському господарстві та індустрії
		частка осіб, зайнятих у сільському господарстві та промисловості	частка осіб, зайнятих у сільському господарстві та промисловості
—	питома вага утилізованих відходів		
Неоіндустріальна модернізація (базова методика – інтегрована модернізація)	Економічні індикатори	ВВП на душу населення (дол.)	ВВП на душу населення (дол.)
		ВВП на душу населення в умовах ППС (міжнародні дол.)	ВВП на душу населення в умовах ППС (міжнародні дол.)
		співвідношення доданої вартості у сфері послуг і ВВП	співвідношення доданої вартості у сфері виробництва з високими її показниками і ВВП
		співвідношення частки зайнятих у сфері послуг і загальної кількості зайнятих	співвідношення частки зайнятих у сфері виробництва з високою доданою вартістю і загальної кількості зайнятих
		—	питома вага утилізованих відходів
	Соціальні індикатори	частка міських жителів від усього населення	частка міських жителів від усього населення
		чисельність лікарів на 1000 жителів	чисельність лікарів на 1000 жителів
		очікувана тривалість життя при народженні	очікувана тривалість життя при народженні
		ефективність енергетичної сфери (ВВП на душу населення / споживання енергії на душу населення)	—
	Індикатори знань	співвідношення витрат на НДДКР і ВВП	співвідношення витрат на НДДКР і ВВП
чисельність жителів, які подають заявки на патенти, на 1 млн. осіб		чисельність авторів раціоналізаторських пропозицій на 1 млн. осіб	
частка студентів віком 20–24 роки, які здобувають вищу освіту		частка студентів віком 18–25 років, які здобувають вищу освіту	

Закінчення таблиці

		чисельність користувачів мережі Інтернет на 100 жителів	чисельність користувачів мережі Інтернет на 100 жителів
		–	питома вага тих, хто підвищив кваліфікацію та отримав нову професію

Результати оцінювання стадій модернізації регіонів України у 2005–2012 рр. підтвердили індустріальну розвинутість Донецького (Донецька та Луганська області) та Придніпровського (Дніпропетровська, Запорізька та Кіровоградська області) економічних районів. Розрахунки засвідчили, що при збереженні динаміки та суспільно-політичного середовища, які склались у 2010 р., у зазначених економічних районах індустріальна модернізація мусила завершитись у 2015 р. Тобто на цих територіях показники індустріального розвитку досягли б тих рівнів, які мали 19 промислово розвинутих країн світу в 1960-х роках. Таким чином, відставання індустріального розвитку становить майже 55 років.

Головні чинники, які стримують індустріальну модернізацію як регіонів України, так і її економічних районів, – невеликі обсяги валового продукту та низька тривалість життя населення. Вплив першого зумовлений високим рівнем “тіньової економіки”, яка, за оцінками експертів, приховує від 40% до 60% ВВП. Динаміка розвитку другого чинника вказує на позитивні тенденції, які, за їх збереження, дозволять у найближчий час нівелювати його вплив.

У 2012 р. серед регіонів України найвищий рівень індустріальної модернізації демонстрували Дніпропетровська і Донецька області. Вони лідирували як за інтегральними значеннями, так і за темпами зростання індексу індустріальної модернізації. Дослідження показує: завершення індустріалізації в цих областях можна було б прискорити, якби рівень “тінізації” економіки зменшився на 30%, а тривалість життя населення збільшилася на 1 рік.

За результатами оцінювання постіндустріальної модернізації, найвищий індекс мав Північно-Східний економічний район (Полтавська, Сумська та Харківська області). Даний район – безперечний лідер за індикаторами, які відображають інновації у знаннях і переданні знань (різниця становить десятки пунктів порівняно з відповідними індексами інших районів). У цьому контексті необхідно сказати про важливу роль Харкова, який є локомотивом даного економічного району та Харківської області, в поширенні знань серед населення. За цим показником місто не поступається навіть Києву. Що стосується столиці, то, незважаючи на її особливий адміністративно-територіальний статус, при оцінюванні її показники не враховувалися. Наочно правильність такого підходу продемонстрував Центрально-Поліський економічний район (Житомирська, Київська, Черкаська та Чернігівська області, м. Київ). Якщо при оцінюванні індустріальної модернізації цього району не брати до уваги показники Києва, то район за інтегральним показником переходить з другого на передостаннє місце.

Для індустріальної та постіндустріальної стадій було розраховано фази модернізації. Обґрунтування індикаторів фази неоіндустріальної стадії ще немає. Для оцінювання фаз використано індикатори відповідної стадії модернізації. Для індустріальної – це відношення створеної в сільському господарстві доданої вартості до ВВП і зайнятості в сільському господарстві до загальної зайнятості; відношення створеної в сільському господарстві доданої вартості до доданої вар-

тості, створеної у промисловості, а також зайнятості в сільському господарстві до зайнятості у промисловості; для постіндустріальної — питома вага доданої вартості та зайнятості в матеріальному виробництві (з урахуванням сільсько-господарського та індустріального секторів).

Розрахунки фази індустріальної модернізації показали, що у 2005–2012 рр. на перехідному до іншої стадії етапі перебував лише Донецький економічний район. Придніпровський економічний район у цей період впритул наблизився до перехідної стадії, але йому не вистачило 0,2 пункта. Динаміка індикаторів цього району показала, що для подолання даної перешкоди йому знадобиться 3–5 років.

У досліджуваному періоді всі індустріальні регіони України перебували в перехідній до іншої стадії фази модернізації. Виняток становила Запорізька область, яка не могла стабілізувати вектор модернізації, періодично наближаючись до перехідної фази чи опускаючись до фази розквіту постіндустріалізації.

Якщо при оцінюванні індустріальної модернізації Північно-Східний економічний район залишався в тіні таких промислових гігантів, як Донецький та Придніпровський райони, то при оцінюванні постіндустріальної стадії модернізації він перевершив їх за більшістю показників, особливо за такими важливими індикаторами, які характеризують ступінь сформованості суспільства знань. Індекс постіндустріальної модернізації цього економічного району не тільки був найвищим, а й демонстрував прискорене зростання. На відміну від нього, індустріальні гіганти, навпаки, стагнували.

Згасаюча динаміка простежувалася в індикаторах, що відображали у відповідних вікових групах питому вагу осіб, які здобувають середню та вищу освіту. Природні демографічні хвилі лише опосередковано впливають на ці процеси, а загрозливі тенденції були зумовлені зниженням матеріальних можливостей навчання та прогресуючим розчаруванням суспільства в якості системи освіти.

Індустріальна спеціалізація Донецького та Придніпровського економічних районів наклала свій відбиток на фазу постіндустріальної модернізації. Хоча стадія індустріальної модернізації в них уже майже завершена, проте постіндустріальна ще й не починалася. Економічні райони, спеціалізація яких — надання послуг (Причорноморський: Миколаївська, Одеська та Херсонська області, АР Крим, Севастополь), Карпатський: Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області), у 2012 р. увійшли у фазу розвитку постіндустріальної модернізації.

Входження Карпатського економічного району у фазу розвитку постіндустріальної модернізації засвідчило, що методика оцінювання фази постіндустріальної модернізації має "слабке місце". В основі розрахунку фаз постіндустріальної модернізації лежить ідея, що постіндустріальні економічні відносини переважають індустріальні та аграрні, тому було використано два показники — питома вага доданої вартості і зайнятих у матеріальній сфері. Чим меншими є ці показники, тим вищою є фаза постіндустріалізації. Отже, Карпатський економічний район завдяки найнижчим показникам в індустріальному секторі досяг високих показників фази постіндустріальної модернізації.

Порівняння провідних економічних районів України з окремими європейськими країнами показало певні особливості (табл. 2). За індексами модернізації українські райони впевнено випереджали Болгарію і не поступалися Словаччині та Хорватії. Якщо ж їх порівнювати з такими країнами, як Австрія чи Швейцарія, то простежувалося досить істотне відставання.

Таблиця 2

Індекси модернізації провідних економічних районів України та окремих європейських країн *

Назва території	Індекси модернізації		
	індустріальна	постіндустріальна	неоіндустріальна (базова методика – інтегрована модернізація)
Австрія **	100	90	88
Болгарія	95	55	53
Ізраїль **	100	81	80
Ірландія **	100	82	81
Словаччина	100	63	59
Хорватія	100	61	62
Швейцарія **	100	95	91
Донецький економічний район			
2008 р.	94	52	57
2010 р.	96	52	60
2012 р.	100	53	62
Придніпровський економічний район			
2008 р.	95	56	60
2010 р.	97	56	63
2012 р.	100	57	64
Північно-Східний економічний район			
2008 р.	95	61	61
2010 р.	97	62	65
2012 р.	99	65	68

* Індекси стадій модернізації для країн наведено станом на 2006 р. Країни обрано за принципом порівняності площі території регіону та чисельності населення, яке тут проживає.

** Країни, які, за класифікацією авторів Оглядової доповіді [8], відносяться до розвинутих.

Серед областей України найвищий індекс постіндустріальної модернізації мала Харківська область. Значне відставання індустріальних областей (Донецької та Луганської) зумовлювалося структурою їх економіки, орієнтованою на галузі промисловості, серед яких домінують ті, що забезпечують видобування і первинну обробку ресурсів. Дані галузі мають спадну віддачу виробництва, а пріоритетність їх розвитку негативно проявляється в галузях, для яких характерною є стадія постіндустріальної модернізації.

Оцінювання стадії неоіндустріальної модернізації засвідчило існування загрозливої тенденції, яка склалась у всіх економічних районах, – стійке зменшення фінансування інновацій у знаннях. Унаслідок цього загальний індекс груп індикаторів знань не показував ознак зростання, а в деяких районах навіть зменшився. Оптимістичним винятком був Північно-Східний економічний район, в якому даний індекс за період дослідження виріс на 6 пунктів. Це не може не викликати занепокоєння, оскільки “драйвером” розвитку неоіндустріальної модернізації є посилення впливу науки на виробництво. Дана стадія модернізації закріплює пріоритет за інженерами та вченими, збагачує індустріальний світ новими рисами та властивостями. У цей період здійснюється перехід до економіки, яка залежить від

інновацій, темпи та масштаби яких визначають рівень конкурентоспроможності території*.

Привертає до себе увагу і показник валового продукту, який збільшив своє відставання від еталону. Проте навіть урахування його "тіньової" частини не дозволило йому наблизитися хоча б до половини стандартного значення для розвинутих країн.

Проведене кількісне оцінювання стадій модернізації показало, що індустріальний тип спеціалізації території є як негативним, так і позитивним чинником для неї. Позитив проявляється в диверсифікації галузей промисловості, що дозволяє утримуватися серед лідерів, а негатив — у надмірній сировинній спеціалізації галузей промисловості. Однак у світі знову настає епоха глобального переоцінювання цінностей: на перші позиції знову виходить промисловість, але та що базується не на вилученні природної ренти, а на принципах збільшення віддачі, виробляє наукомістку продукцію, отримує з одного виду сировини інноваційні продукти для різних способів використання. І ця нова промисловість потребує інноваційно активного та висококваліфікованого персоналу, який володіє знаннями, професійними досвідом і здібностями. Отже, для промислово розвинутих територій не існує іншої альтернативи, крім неоіндустріального розвитку.

Для органів центральної та місцевої виконавчої влади розроблення та впровадження методик оцінювання процесів модернізації дозволить підвищити ефективність прийняття управлінських рішень, покращити якість стратегій і цільових комплексних програм з питань соціально-економічного розвитку. Щорічний моніторинг процесів модернізації промислово розвинутих територій України сприятиме індикативному управлінню цільовими орієнтирами і строками їх досягнення, персональній відповідальності органів влади за досягнення поставлених цілей, затребуваності такої відповідальності, що стимулюватиме мобільність і обґрунтованість прийняття рішень при зміні зовнішніх і внутрішніх умов.

Список використаної літератури

1. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015 : нац. доп. ; [за ред. В.М. Гейця]. — К. : НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.
2. Гейць В.М. Ліберально-демократичні основи: курс на модернізацію України // Економіка України. — 2010. — № 3. — С. 4–20.
3. Онищенко В.О. Модернізація як імператив розвитку України // Економіка України. — 2011. — № 7. — С. 4–14.
4. Гриценко А.А. Методологічні основи модернізації України // Економіка України. — 2011. — № 1. — С. 38–47.
5. Лібанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки // Демографія та соціальна економіка — 2012. — № 1. — С. 5–21.
6. Штомпка П. Социология социальных изменений ; [пер. с англ.] ; [под ред. В.А. Ядова]. — М. : Аспект Пресс, 1996. — 416 с.
7. Тоффлер Э. Третья волна. — М. : АСТ, 1999. — 261 с.
8. Обзорный доклад о модернизации в мире и Китае (2001–2010) ; [пер. с англ.] ; [под ред. Н.И. Лапина]. — М. : Весь Мир, 2011. — 256 с.
9. Inglehart R., Welzel C. How Development Leads to Democracy: What We Know About Modernization // Foreign Affairs. — 2009. — № 88 (2). — P. 33–48.

* Назустріч економічному зростанню та процвітання : звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2011. — Дрогобич : Коло, 2011. — С. 13.

10. Ляшенко В.І., Котов Є.В. Україна ХХІ: неоіндустріальна держава або “крах проекту”? : моногр. – Полтава : Полтавський ун-т економіки і торгівлі, 2015. – 196 с.
11. Павлов К.В., Ляшенко В.И., Котов Е.В. Процессы и формы модернизации экономики на постсоветском пространстве // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2015. – № 6 (291). – С. 14–26.
12. Павлов К.В., Ляшенко В.И., Котов Е.В. Анализ процессов модернизации Украины и ее экономических районов // Бухгалтерский учет и анализ. – 2014. – № 3 (207). – С. 23–31; № 5 (209). – С. 7–15.
13. Ляшенко В.И., Котов Е.В. Проблемы и перспективы модернизации приграничных регионов Украины и России / Научные труды преподавателей, аспирантов и магистрантов ; [под ред. В.Т. Денисова]. – Саратов : Наука, 2015. – С. 104–114.
14. Котов Е.В., Ляшенко В.И. Оценка процессов модернизации Украины и ее экономических районов // Вісник економічної науки України. – 2013. – № 1. – С. 55–69.
15. Котов Є.В., Ляшенко В.І. Оцінка соціально-економічного потенціалу модернізації промислового регіону / Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку держави, регіону, галузі та підприємства : моногр. ; [за ред. А.М. Штанг-рета]. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2013. – С. 83–104.
16. Котов Є.В., Ляшенко В.І. Оцінювання процесів модернізації в умовах транскордонної україно-російської співпраці / Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми ; [за ред. В.І. Ляшенка]. – Запоріжжя : ІЕП НАН України, 2014. – С. 715–722.

References

1. *Novyi Kurs: Reformy v Ukraini. 2010–2015, za red. V.M. Geitsya* [New Course: Reforms in Ukraine. 2010–2015], edited by V.M. Heyets. Kyiv, NBUV, 2010 [in Ukrainian].
2. Heyets V.M. *Liberal'no-demokratychni osnovy: kurs na modernizatsiyu Ukrainy* [Liberal democratic bases: the course to Ukraine's modernization]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2010, No. 3, pp. 4–20 [in Ukrainian].
3. Onyshchenko V.O. *Modernizatsiya yak imperatyv rozvytku Ukrainy* [Modernization as an imperative of Ukraine's development]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2011, No. 7, pp. 4–14 [in Ukrainian].
4. Grytsenko A.A. *Metodologichni osnovy modernizatsii Ukrainy* [Methodological bases for Ukraine's modernization]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2011, No. 1, pp. 38–47 [in Ukrainian].
5. Libanova E.M. *Sotsial'ni problemy modernizatsii ukrains'koi ekonomiky* [Social problems of the modernization of Ukraine's economy]. *Demograf. ta Sots. Ekon. – Demogr. Soc. Econ.*, 2012, No. 1, pp. 5–21 [in Ukrainian].
6. Sztompka P. *Sotsiologiya Sotsial'nykh Izmenenii, pod red. V.A. Yadova* [The Sociology of Social Change], edited by V.A. Yadov. Moscow, Aspekt Press, 1996 [in Russian].
7. Toffler A. *Tret'ya Volna* [The Third Wave]. Moscow, AST, 1999 [in Russian].
8. *Obzornyi Doklad o Modernizatsii v Mire i Kitae (2001–2010), pod red. N.I. Lapina* [China Modernization Report Outlook (2001–2010)], edited by N.I. Lapin. Moscow, Ves' Mir, 2011 [in Russian].
9. Inglehart R., Welzel C. How development leads to democracy: what we know about modernization. *Foreign Affairs*, 2009, No. 88 (2), pp. 33–48.

10. Lyashenko V.I., Kotov E.V. *Ukraina XXI: Neoindustrial'na Derzhava abo "Krakh Proektu"?* [Ukraine XXI: Neoindustrial State or "Failure of the Project"?]. Poltava, Poltava Univ. of Econ. and Trade, 2015 [in Ukrainian].

11. Pavlov K.V., Lyashenko V.I., Kotov E.V. *Protsessy i formy modernizatsii ekonomiki na postsovetskom prostranstve* [Processes and forms of modernization of the economy on the post-Soviet space]. *Natsion. Inter.: Priorit. i Bezop. – Nat. Inter.: Priorit. Secur.*, 2015, No. 6 (291), pp. 14–26 [in Russian].

12. Pavlov K.V., Lyashenko V.I., Kotov E.V. *Analiz protsessov modernizatsii Ukrainy i ee ekonomicheskikh raionov* [Analysis of the processes of modernization of Ukraine and its economic regions]. *Bukh. Uchet i Analiz – Bookkeep. Analys.*, 2014, No. 3 (207), pp. 23–31; No. 5 (209), pp. 7–15 [in Russian].

13. Lyashenko V.I., Kotov E.V. *Problemy i perspektivy modernizatsii prigranichnykh regionov Ukrainy i Rossii, v: Nauchnye Trudy Prepodavatelei, Aspirantov i Magistrantov, pod red. V.T. Denisova* [Problems and perspectives of the modernization of Russian and Ukrainian neighboring regions, in: Scientific Works by Lectures, Postgraduates and Magisters], edited by V.T. Denisov. Saratov, Nauka, 2015, pp. 104–114 [in Russian].

14. Kotov E.V., Lyashenko V.I. *Otsenka protsessov modernizatsii Ukrainy i ee ekonomicheskikh raionov* [Evaluation of the processes of modernization of Ukraine and its economic districts]. *Visn. Ekon. Nauky Ukrainy – Bull. Econ. Sci. of Ukraine*, 2013, No. 1, pp. 55–69 [in Russian].

15. Kotov E.V., Lyashenko V.I. *Otsinka social'no-ekonomichnogo potentsialu modernizatsii promyslovogo regionu, v: Aktual'ni Problemy Sotsial'no-Ekonomichnogo Rozvytku Derzhavy, Regiony, Galuzi ta Pidpryemstva, za red. A.M. Shtangreta* [Estimate of the socio-economic potential of the modernization of an industrial region, in: Actual Problems of the Socio-Economic development of the State, Region, Branch, and Enterprise], edited by A.M. Shtangret. Lviv, Ukr. Acad. Print, 2013, pp. 83–104 [in Ukrainian].

16. Kotov E.V., Lyashenko V.I. *Otsinyuvannya protsesiv modernizatsii v umovakh transkordonnoi ukraino-rosiis'koi spivpratsi, v: Pershyi Etap Modernizatsii Ekonomiky Ukrainy: Dosvid ta Problemy, za red. V.I. Lyashenka* [Evaluation of the processes of modernization under condition of the transborder Ukraine–Russia collaboration, in: The First Stage of the Modernization of Ukraine's Economy: Experience and Problems], edited by V.I. Lyashenko. Zaporizhzhya, IIE of the NASU, 2014, pp. 715–722 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 5 червня 2015 р.